

Костянтин КОВАЛОК

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
kovalok.k@gmail.com*

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ВПРОВАДЖЕННЯ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ У ЗАКЛАДИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасний освітній простір зазнає стрімких трансформацій під впливом технологій штучного інтелекту (ШІ). Особливе місце серед них посідають великі мовні моделі (ВММ) – Large Language Models (LLM), – такі як ChatGPT (розробка OpenAI), Gemini (розробка Google), Claude (розробка Anthropic) та багато інших. Зростаючий інтерес до використання ВММ в освіті засвідчується багатьма дослідженнями наших сучасників [4; 6], проте використання ВММ в системі професійно-технічної освіти (ПТО) залишається порівняно малодослідженим. Між тим саме заклади ПТО формують фахівців для ринку праці, де цифрові технології стають базовим елементом більшості професій.

Аксіологічний вимір впровадження ВММ є принципово важливим: будь-яке рішення щодо інтеграції нової технології в освіту несе в собі явні або приховані ціннісні настанови. Що ми вважаємо якісним навчанням? Яку роль відіграє педагог у передачі знань і формуванні особистості? Що означає академічна доброчесність у середовищі, де генеративний ШІ доступний кожному учню зі смартфоном? Відповіді на ці запитання мають формувати стратегію впровадження, а не слідувати за нею.

Великі мовні моделі – це клас глибоких нейронних мереж, навчених на масштабних текстових корпусах, здатних генерувати зв'язний, контекстуально релевантний текст у відповідь на запити природною мовою [3]. Ключовою характеристикою сучасних ВММ є здатність до виконання різнотипних завдань без перенавчання – лише на основі інструкцій у запиті [3]. Це зумовлює їхній широкий прикладний потенціал: від генерації коду та пояснення складних понять до моделювання навчальних сценаріїв і підготовки оцінювальних інструментів. Водночас важливо усвідомлювати принципові обмеження ВММ: моделі схильні до генерації правдоподібних, але фактично хибних тверджень – явище, відоме як «галюцинації» – і не мають доступу до актуальних даних поза межами навчальної вибірки [4].

Система ПТО має специфічні характеристики, що визначають особливий контекст впровадження ВММ. По-перше, практично-орієнтований характер навчання: значна частина освітнього процесу відбувається у форматі майстерень, лабораторій, виробничої практики, де роль ВММ як помічника є

іншою, ніж у суто теоретичному навчанні. По-друге, неоднорідність цифрової компетентності педагогічного складу: відповідно до аналізу галузевих досліджень, значна частка педагогів ПТО не має досвіду роботи з інструментами генеративного ШІ [1]. По-третє, специфіка контингенту учнів: для спеціальності «Комп'ютерні технології» ВММ є не лише навчальним інструментом, але й елементом майбутнього професійного середовища, що надає їхньому вивченню прагматичного виміру.

З аксіологічної точки зору, потенціал ВММ у ПТО реалізується через декілька базових освітніх цінностей. Цінність рівного доступу: ВММ демократизують доступ до якісної навчальної підтримки незалежно від географічного розташування закладу чи соціально-економічного статусу учня – відповідно до конституційного принципу рівності освітніх можливостей [2]. Цінність персоналізації: можливість адаптувати пояснення до рівня конкретного учня, повторювати матеріал у різних формах і підтримувати індивідуальний темп відповідає сучасним уявленням про ефективне навчання [5]. Цінність актуальності: в умовах швидкого оновлення технологічних стандартів ВММ дозволяють педагогам оперативно адаптувати зміст навчання без очікування нових підручників. Цінність часової ефективності: автоматизація рутинних педагогічних задач – підготовка конспектів, генерація вправ, первинне оцінювання тексту – вивільняє час педагога для смисловіших аспектів навчальної взаємодії.

Водночас впровадження ВММ несе реальні загрози фундаментальним педагогічним цінностям. Перша – загроза академічній доброчесності. Коли учень може отримати відповідь на будь-яке завдання протягом секунд, питання мотивації до самостійного мислення постає гостро. Ця проблема є не технічною, а глибоко ціннісною: вона потребує переосмислення того, що ми оцінюємо у навчальних результатах [6]. Друга загроза – знецінення педагогічної компетентності: педагог, який не розуміє механізмів роботи ВММ, не здатний критично оцінити якість генерованого контенту і втрачає позицію фахового авторитету. Третя загроза – формування некритичного сприйняття інформації. «Галюцинації» ВММ, оформлені переконливо й авторитетно, є особливо небезпечними у технічній освіті, де точність критична для безпеки майбутньої професійної діяльності.

Аксіологічний аналіз дозволяє сформулювати принципову позицію: описані загрози не є аргументом проти впровадження ВММ – вони є аргументом на користь цілеспрямованої підготовки педагогів до їх усвідомленого використання. Педагог, який розуміє технологію, може інтегрувати її відповідально: визначити межі доречного використання ВММ учнями, побудувати завдання, що вимагають критичного мислення, і

формувати у здобувачів освіти рефлексивне ставлення до інструментів ШІ. Відтак підготовка педагогів ПТО до роботи з ВММ є не технічним, а ціннісним завданням – формуванням нової педагогічної культури в умовах цифрової трансформації [4; 5].

Таким чином, впровадження великих мовних моделей у заклади ПТО є явищем, що потребує осмислення не лише в інструментальному, а й в аксіологічному вимірі. Аналіз засвідчує суперечливий характер цього процесу: ВММ водночас підтримують такі цінності, як рівний доступ, персоналізація та актуальність навчання, і загрожують академічній доброчесності, педагогічному авторитету та критичному мисленню учнів. Ключовою умовою реалізації позитивного потенціалу є системна підготовка педагогів – технологічна, методична та ціннісна. Перспективою подальших досліджень є розробка та апробація моделі такої підготовки для педагогів ПТО спеціальності «Комп'ютерні технології».

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Brown T., Mann B., Ryder N. та ін. Language Models are Few-Shot Learners. *Advances in Neural Information Processing Systems*. 2020. Vol. 33. P. 1877–1901.
4. Kasneci E., Seßler K., Küchemann S. та ін. ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*. 2023. Vol. 103. P. 102274.
5. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. London : Pearson, 2016. 66 p.
6. Zawacki-Richter O., Marín V. I., Bond M., Gouverneur F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2019. Vol. 16. № 39. P. 1–27.